

Інформаційна довідка щодо посилення гарантій пенсійного забезпечення*

Анотація. В Інформаційній довідці надано аналіз норм законодавства України з питань пенсійного забезпечення щодо виплати недоотриманої пенсії. Акцентовано увагу на окремих положеннях законодавства щодо права на виплату недоотриманої пенсії. Розглянуто пропозиції щодо удосконалення законодавчого регулювання виплати пенсії за рішенням суду.

Ключові слова: недоотримана пенсія, право власності на пенсію, Європейський суд з прав людини, порядок виплати, Пенсійний фонд України.

Вступ.

Зміст положень законодавства України не дає чіткої відповіді на питання про поширення права власності на пенсійні виплати, що спричиняє різну судову практику, предметом якої є захист пенсійних прав. Водночас урахуванню підлягає тлумачення права на пенсію у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), оскільки Україна інтегрована в європейський правовий простір і ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод¹.

На відміну від традиційного розуміння інституту права власності, характерного для України та інших держав континентальної системи права, ЄСПЛ тлумачить поняття «майно» (possessions) набагато ширше. Під «майном» розуміється не тільки «наявне майно» (existing possessions), а й інтереси економічного характеру (активи (assets)): акції, патенти, ліцензії, професійна клієнтура («добре ім'я»), матеріальні компенсації, присуджені судовим рішенням, а також право на пенсію².

Основна частина.

У контексті розуміння права власності на пенсійні виплати в пенсійному законодавстві України містяться норми, якими врегульований порядок виплати недоотриманої пенсії – суми пенсії, що належала пенсіонерові і залишилася недоодержаною у зв'язку з його смертю (стаття 91 Закону України «Про пенсійне забезпечення»³ і стаття 52 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»⁴ (далі – Закон)). Окрім того, право на одержання суми недоотриманої пенсії передбачено положеннями статті 1227 Цивільного кодексу України.

На практиці часто виникають проблеми щодо встановлення розміру суми такої виплати. Із метою удосконалення порядку виплати суми недоотриманої пенсії

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

² Шабанов Р.І. Щодо права власності на пенсійні виплати. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 165-170.

³ Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1788-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

⁴ Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. №1058-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

розроблено законопроект «Про внесення змін до статті 52 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» щодо врегулювання деяких питань виплати недоотриманої пенсії у зв’язку зі смертю пенсіонера» (реєстр. № 11529-1 від 09.09.2024). Законопроект є альтернативним до основного проекту Закону України «Про внесення змін до статті 52 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» щодо врегулювання деяких питань виплати недоотриманої пенсії у зв’язку зі смертю пенсіонера» (реєстр. № 11529 від 28.08.2024).

Розглянувши законопроект, вважаємо слушним зазначити таке. Обраний законопроектом спосіб формулювання пропозиції шляхом доповнення статті новою частиною четвертою, на нашу думку є дискусійним із погляду лаконічності змісту самої статті 52 Закону. Зауважимо, що положення частин другої, третьої статті 52 Закону визначають подію, умови, час, коло осіб, їх правове становище, а також предмет правовідносин, що виникають у зв’язку з виплатою недоотриманої пенсії. Отже, сума недоотриманої пенсії померлого виплачується як пенсія членам сім’ї померлого за умови їх звернення за виплатою упродовж шести місяців із дня відкриття спадщини (тобто правова природа пенсійної виплати не змінюється). Якщо упродовж шести місяців із дня відкриття спадщини ніхто не звернувся за виплатою, сума недоотриманої пенсії набирає іншої правової якості – переходить у спадщину, яку члени сім’ї та / або інші особи можуть отримати вже як спадкоємці.

Інформація щодо суми недоотриманої пенсії як у першому, так і в другому випадках надається територіальним органом Пенсійного фонду України. У першому випадку інформація надається безпосередньо спадкоємцям шляхом видачі разового доручення, у другому випадку інформація надається через відповідний запит нотаріуса до Пенсійного фонду України для включення інформації до свідоцтва про право на спадщину.

Враховуючи зазначене та задля реалізації мети законопроекту щодо конкретизації суми, яка входить до складу недоотриманої пенсії, та уникнення подальшої практики неоднозначного розуміння поняття «сума пенсії, що належала пенсіонеріві» (частина перша статті 52 Закону), більш слушним, на нашу думку, видається формулювання пропозиції, яка б передбачала зміни до частини першої статті 52 Закону, а саме: після слів «Сума пенсії, що належала пенсіонеріві» доповнити словами і розділовими знаками «, у тому числі за рішенням суду, яке набрало законної сили».

На відміну від основного законопроекту, в альтернативному міститься пропозиція про внесення змін до Розділу II Прикінцеві та перехідні положення Закону, відповідно до яких пропонується встановити черговість виплати заборгованості недоотриманої пенсії за рішенням суду. Слід погодитися, що в такий спосіб конкретизуються порядок виплати вже існуючої заборгованості пенсійних виплат за рішенням суду, а також випадки виникнення такої заборгованості.

Висновки.

Практика ЄСПЛ і Конституційного Суду України свідчить про застосування судами (під час розгляду справ по суті) широкого розуміння понять «майно» і «право володіння» у контексті поширення права власності на пенсійні виплати, на які особа має право згідно із законодавством або на підставі рішення суду, що набрало законної сили.

Основною причиною, яка ускладнює виконання рішення суду, є неналежне фінансування витрат на виплату заборгованості. Верховний Суд у своїй постанові від 24 липня 2023 року у справі № 420/6671/18⁵ зазначив, що грошові кошти у вигляді заборгованості по пенсії, які належать стягувачу за судовим рішенням, не є власністю Пенсійного фонду України та не знаходяться на його рахунках. Тому виконання судового рішення в повному обсязі можливе лише за наявності відповідного бюджетного призначення за рахунок Державного бюджету України. Таким чином, урегулювання на законодавчому рівні порядку фінансування виплат на виконання рішень суду та порядку здійснення таких виплат є актуальним.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

⁵ Постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 року у справі №420/6671/18 (адміністративне провадження № К/990/4324/23). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=112382417&red=100003339619709b706fdd2e75ec3b6a8d30d6&d=5>